

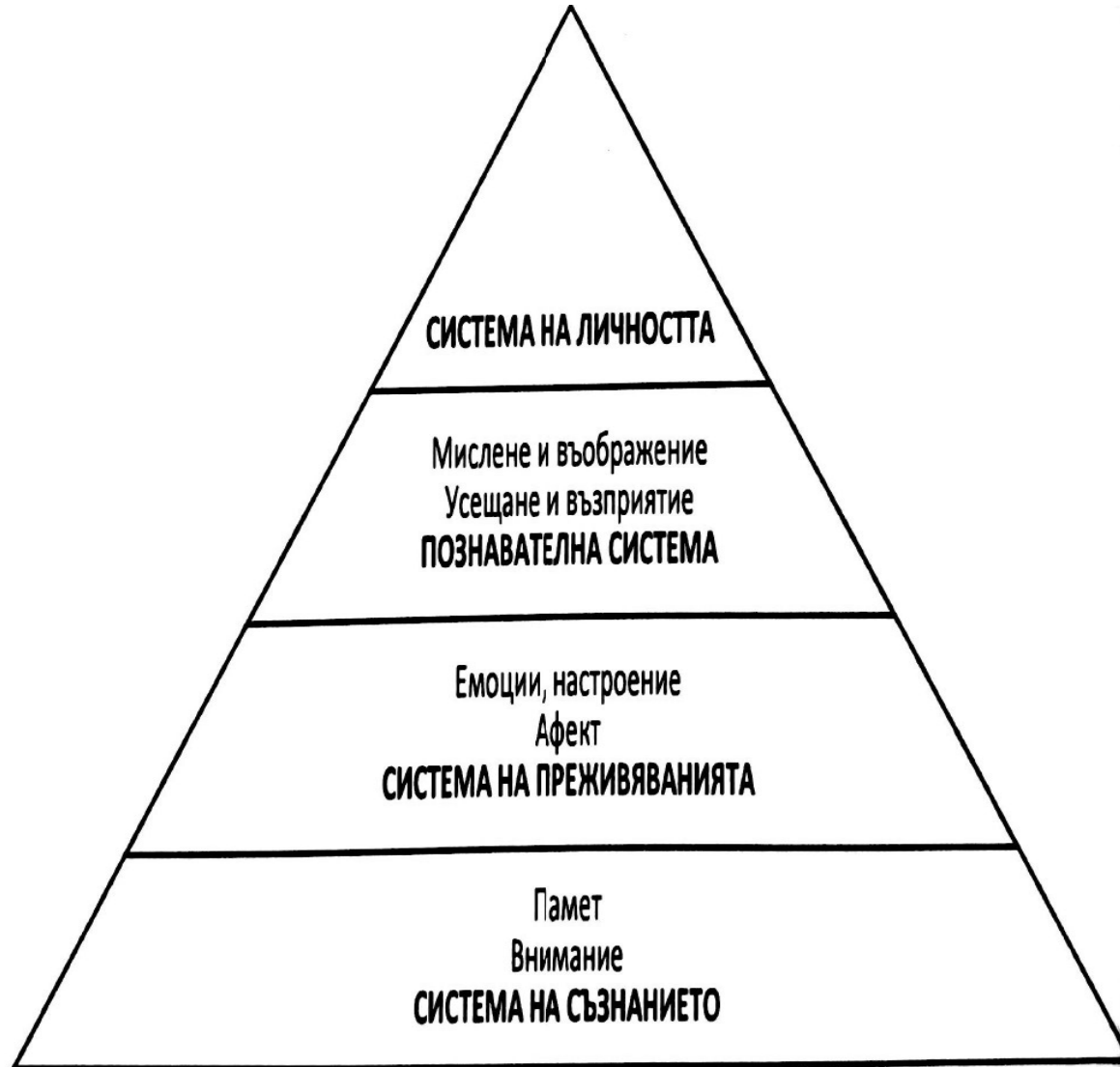
**Базисни психични процеси –
възприятно-представна дейност,
мислене, памет, интелект, емоции,
воля, съзнание**

Катедра „Психиатрия и медицинска
психология“ МУ-Плевен

Въведение

- Всеки съвременен курс с психологична насоченост следва да започне с разяснение на фундаменталните понятия на нормалната психология, на първо място системната структура и организация на психиката
- Използването на системния модел дава възможност за подредено изучаване на явленията в човешката психика

Системен модел на психичния ЖИВОТ

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- Сетивното познание се базира на сензорните сигнали (въздействия от страна на обектите върху сетивните органи).
- То е началния етап от когнитивната (познавателната) дейност, елементите му са конкретни, лесно се изучават и анализират
- Сетивната дейност е първото звено от веригата на събитията, която по-нататък включва:
 - мислене (преработка) на постъпилата сетивна информация
 - осъществяване на ответна реакция спрямо информацията

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- Първият елемент от сетивната степен на познанието е *усещането*.
- *То е най-елементарният психичен познавателен процес на отражение на едно от свойствата на обектите при прякото му въздействие върху сетивните органи (напр. усещане за топло, студено, допир и др.)*

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- Във физиологичен аспект усещанията са основават на специфични нервни механизми – анализатори. Основно анализаторите се състоят от три части:
 - Рецептор: нервно окончание;
 - Сетивен проводен нервен път: най-малко 3 неврона;
 - Сетивно клетъчно поле: в кората на главния мозък.
- Според характера на отражението и местоположението усещанията биват два вида:
 - *Външни (екстероцептивни)*: отразяват предмети и явления от външния свят, рецепторите са върху повърхността на тялото (за допир и натиск, топло, студено, болка и др.)
 - *Вътрешни (интероцептивни)*: органи усещания, усещания за болка, за равновесие. Рецепторите са във вътрешните органи и тъкани.

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- **Свойства на усещането**, които могат да се наблюдават в болнична среда:
 - **Усетливост (чувствителност)**: изразява се в силата на сигнала (прагов сигнал), който може да предизвика дадено усещане. Тя е различна при отделните хора
 - **Адаптация**: промяна на чувствителността на сетивните органи под въздействието на даден дразнител. Може да се наблюдава у някои пациенти при хроничен болков синдром
 - **Контраст**: при продължително действащ силен/слаб дразнител последващото въздействие на слаб/силен дразнител от същия род се подценява/надценява. Напр. при бъбр. колика поставянето на инжекция може да не се усети от пациента

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- *Възприятието е цялостна репрезентация на обекта като съвкупност от свойства при прякото му въздействие върху сетивните органи.*
- То е по-висока степен на сетивно познание и може да се дефинира и като съвкупност от усещания, намиращи се в сложни взаимовръзки.
- Чрез възприятието могат да опознаят такива свойства на обектите, за които в организма липсва специален анализатор. То е свързано с II сигнална система (словесната дейност) – при възприемането на обектите човек ги обозначава с думи, а думите съдържат обобщени знания за предметите и явленията, резултат от познавателния опит на

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- *Свойства на възприятието:*
 - *Цялостност:* отразява обекта като цяло, дори и когато реално се възприемат отделни негови свойства.
 - *Константност:* отразява винаги обекта такъв какъвто той е в действителност независимо от моментните условия.
 - *Обем:* броят на обектите, които човек може да възприеме едновременно.
 - *Осмисленост:* при възприемане на непосредствено даденото, се отразяват и неговите връзки с другите предмети/явления, които не се непосредствено възприемаеми в момента.

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- *Целенасоченост*: възприятието на обекта е по-пълно, ясно и точно когато личността си е поставила цел обекта да бъде възприет;
- *Избирателност*: възприятието обикновено не включва отразяване на всички свойства на обекта. В някои моменти се отразяват различни особености (в зависимост от целите, нагласите, потребностите на личността);
- *Активност*: Във всеки момент във възприятието някои свойства на обекта стоят на преден план и се възприемат по-точно, ясно, пълно (“обект на възприятието”), а други свойства на обекта остават на заден план (“фон на възприятието”).

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- *Обобщеност:* отнасяне на всеки образ при възприятието към някакъв клас обекти със същото име, класификация на обектите в класове, подкласове, категории. Значение тук има връзката на възприятието с II сигнална система (езикът), но и с миналия опит на личността.
- *Аперцепция:* връзка на възприятието с миналия опит, текущото психично състояние, личностни знания, отношение към обектите на възприятие

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- *Представите са психични образи на предмети или явления, които са съхранени и могат и могат да бъдат актуализирани при определени условия.*
- Възникват на основата на минали възприятия и са също толкова конкретни. Основните им разлики от възприятията:
 - по-бледи, по-неясни и по-непълни;
 - отразяват само отделни страни на обектите;
 - включват главно онези особености на обекта, които са се повтаряли при всяко възприемане, т.е. тези които са относително константни

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- **Физиологичен механизъм на представата:** на основа на следите в мозъчната кора, образувани от възбуждането ѝ от процесите на възприятие, се образуват временни междуневронни връзки между различни неврони (напр. сетивни и паметови) – т. нар. *невропластичност*.
- Така на практика се създава връзка между I и II сигнална система – напр. образ се свързва с дума. Подкрепянето на възприятието с думи води до прецизиране и стабилизиране на представата за обекта (заздравяване на междуневронните връзки)

Възприятно-представна (сетивна) дейност

- Свойства на представите:
 - Обхващат цялото многообразие от външни прояви/признаци на действителността;
 - Включват и признаци, които не се непосредствено възприети, а са получени чрез умствен анализ на обектите и на собствените движения и действия на личността;
 - След запазването им в паметта се уточняват, допълват, изменят под влияние на новите възприятия. Пълнотата на представата е относителна, защото съзнанието на един човек не може да обхване всички свойства и техните съчетания в предметите и явленията;

Внимание и съзнание

- Вниманието е необходима предпоставка за всяка съзнателна човешка дейност и представлява нейна особена динамична характеристика. Намира се в тясна връзка с яснотата на съзнанието (вигилитет).
- На базата на връзката му със съзнанието може да се дефинира като *възможност за фокусиране (насочване, привличане) на съзнанието върху обекти и явления, върху които мислим или говорим*

Внимание и съзнание

- От психологична гледна точка вниманието се дели на активно (целенасочено) и пасивно (нецеленасочено).
- *Активното внимание* предполага съзнателното му насочване и съсредоточаване към определена задача, предмет или явление. *Пасивното внимание* възниква спонтанно като реакция на случайни нови или силни дразнения, напр. движение, звук, шум.
- Активното и пасивното внимание са реципрочно свързани и при засилване на едното, другото намалява.

Внимание и съзнание

- Сила (устойчивост): при намалението и възниква явлението разсеяност (отвлекаемост). Разсеяността включва две противоположни явления: а) такава концентрация на вниманието в определена дейност, която изключва от неговия обхват всичко останало („професорска разсеяност“); б) невъзможност за концентриране на вниманието за дълго време и прескачане от един обект на друг или нецеленасочен преход от една дейност към друга, въпреки че първата трябва да бъде продължена

- Свойства на вниманието:

Внимание и съзнание

- Превключваемост: възможност за преход от един вид дейност към друг
- Разпределяемост: изпълняване на две или повече дейности едновременно, ако поне едната от тях е напълно или отчасти автоматизирана
- Обхват (обем): количеството информация възприемано едновременно за един акт на вниманието

Внимание и съзнание

- Определение: състояние на осъзнаване на Аз-а (Аз-съзнание или самосъзнание) и на околната среда
- В медицински аспект може да се определи като *годност за възприемане и ориентация в реалността*. От тази гледна точка то се изследва посредством въпроси за собствената личност (автопсихична ориентация) и околната обстановка – дата, час, местонахождение и др. (алопсихична ориентация)

Воля

- Дефиниция: вътрешна способност за целенасочен избор и действия.
- В по-широк смисъл включва способността за поставяне на цели, планиране на поведението с прогнозиране и избор между различни варианти на поведение при наличие на съответна мотивация
- Волевият акт се състои от следните компоненти:
 - Поставяне на цел (целеобразуване): след борба на мотиви и противомотиви
 - Вземане на решение
 - Целепостигане: извървяване на пътя до целта
- Волевата активност се определя до голяма степен от функциите на челния дял на главния мозък

Мислене

- **Определение** - висша форма на субективно отражение на обективната действителност, висша степен на познанието, която отразява предметите и явленията обобщено, в логични образи (понятия), в техните сложни взаимоотношения и закономерности.
- То е познание за действителността, основаващо се на използването на по-рано придобитите знания за нея.

Мислене

- Разкриването на отношенията, връзките между обектите е най-съществената **задача на мисленето**
- Основни **форми на мисловния процес са съждението и умозаклучението**.
 - Съждение: потвърждаване или отричане на някакви връзки и отношения между обектите, между едни или други техни признаци.
 - Умозаклучение: идване до нови знания на основата на вече наличните такива. Това става без прякото участие на непосредствения сетивен опит.

Мислене

- Мисленето се осъществява с помощта на много мисловни операции, като:
 - *Анализ*: мислено обособяване на отделни свойства или страни на дадено цяло
 - *Синтез*: мислено съединяване частите и/или бележите на предмети и явления
 - *Сравняване*: търсене на прилики и разлики между отделни обекти и явления или техни свойства
 - *Обобщаването*: мислено обособяване на общото в предметите и явленията от действителността. В по-простата си форма е обединяване на сходни обекти на базата на случайни общи признаци. При класификацията на основата на установяването на сходство на главните и второстепенни признаци обектите се обединяват в групи: класове, родове, видове
 - *Абстракцията*: отделяне и извличане на една, каквато и да е страна, свойство, момент от обекта и откъсване, отвличане от останалите

Мислене

- **Въображението** е процес на създаване на нови образи на предмети, явления, ситуации и др. в съзнанието на личността чрез свободното съчетаване на съществуващите вече у нея представи за обектите и явленията от действителността
- **Въображението** се дефинира като мислене в условията на дефицит на информация. То е присъщо на хората с преобладаване на абстрактно-логическата мислене

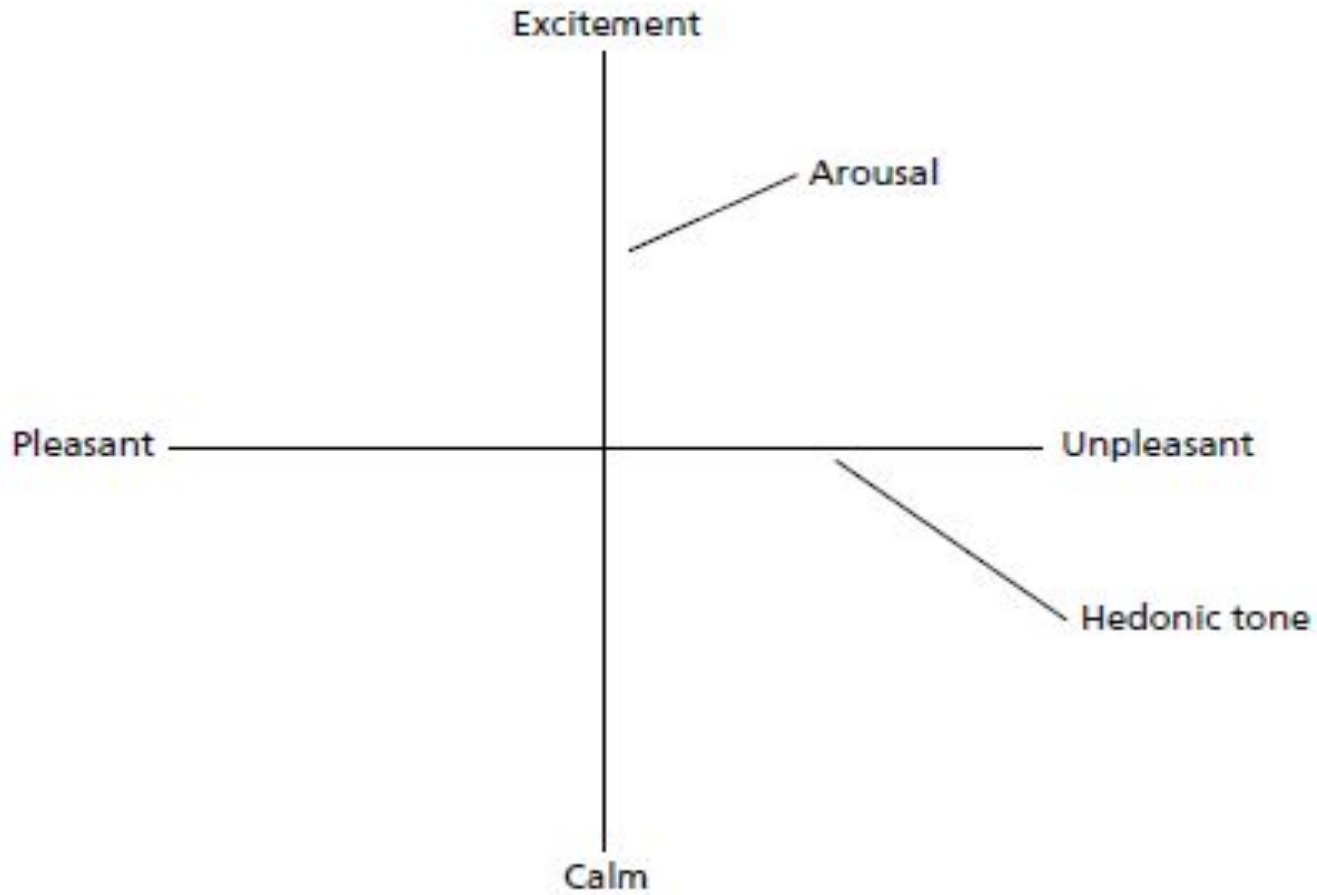
Интелект

- Интелектът е аспект на мисленето. Дефинира се като способност да се мисли и действа рационално и логично.
- Включва извършването на логически операции, анализиране на явления, събития, обстоятелства и др. и прогнозиране на техните взаимоотношения.
- Може да се дефинира и като използване на натрупаните знания в нова ситуация – решаване на конкретен проблем
- Интелектът е тази част от когнитивната дейност на човека, която може да се измери количествено с помощта на тестове
- По-широко е понятието интелигентност, което освен интелект включва и годността за адаптация

Емоции

- думата емоция има латинския корен “*emoveo*”, буквално означаващо
- раздвижване, вълнение. Емоциите се дефинират като цялостни и интензивни реакции на личността на значими за нея явления и ситуации. Те са тясно свързани с инстинктите, потребностите и мотивите на човека и изграждат непрекъснат фон или поле, в което протичат всички останали психични процеси – възприятия, памет, мислене и т.н.
- Емоциите възникват винаги при конкретни поводи, т.е. те са много разнообразни. За разлика от тях *чувствата* възникват в онтогенезата (индивидуалното развитие) като обобщение на ситуативно проявили се емоции. Напр. чувството на радост може да включва харесване, възхищение, нежност и т.н.
- Основното разграничение на емоциите е по осите *удоволствие/неудоволствие* (положителни, респ. отрицателни емоции) и *повишаване/понижаване на действената активност* (стенични/астенични емоции)
- Физиологичен субстрат на емоциите – лимбична система, кортекс,

ЕМОЦИИ

Емоции

- Необикновено силното и доминиращо чувство се нарича *страст*
- Под *настроение* се разбира трайно емоционално състояние, което се определя от по-дискретни външни и вътрешни влияния
- Под *афект* в психологията се разбира количествено по-силно изразена и краткотрайна емоционална реакция, а в психопатологията с това понятие се обозначава външната (експресивна) проява на емоциите

Възприятно-представна дейност, мислене, емоции: взаимоотношения

Памет

- Дефиниция - това е способност на всяка жива система да *фиксира/регистрира* процеса на взаимодействие си със средата (външна или вътрешна), да *съхранява* резултатите от това взаимодействие под формата на опит и да го *използва* в поведението
- Тя е централен компонент от познавателната дейност на човека, който стои в основата на психичната му дейност. Обхваща приемането (фиксация), задържането (ретенция) и възпроизвеждането (репродукция) на информация

Памет

- Основни процеси на паметта са:
 - Запомняне
 - Съхранение,
 - Възпроизвеждане
 - Забравяне
 - Разпознаване
- Процесът на фиксация включва кодирането на информацията и подреждане в системата на наличните знания. При ретенцията съдържанията на паметта претърпяват промени (прекодиране на информацията) като се променят акцентите и значенията им. Репродукцията е процес на повторно насочено извикване в съзнанието на минали знания и опит.
- Нормалната паметова дейност се обезпечава от много мозъчни структури водещата роля на кортекс, лимбична система и базални ганглии

Памет

- В болнични условия нарушения на паметта се срещат най-често при някои неврологични или органични заболявания.
- В клиничната психология се отделя голямо внимание на процесите на *забравянето* - причините за него могат да бъдат както органични (напр. деменция), така и емоционални, като функция от повишената тревожност, която нарушава концентрацията на вниманието, разсейва човек и влияе сериозно върху процеса на запаметяване

Класификация на паметта

- Според продължителността на съхраняване на информацията:
 - *Ултракраткотрайна (сензорна) памет* – отговаря за информацията идваща от сетивните органи (зрение, слух) и съхранява тази информация в специален сензорен склад за десети от секундата
 - *Краткотрайна (първична) памет* – съхранява информацията за 15-20 сек. или по-дълго, ако се повтаря. Има лимитиран капацитет и разполага с два склада – един за вербална информация в лява хемисфера и един за зрителна информация в дясна хемисфера.
 - *Дълготрайна (вторична) памет*: има три подварианта: памет за най-близко минало (от няколко часа до няколко дни назад); за неотдавнашно минало (от няколко дни до 1-2 месеца назад); памет за далечно минало (от години и десетки години назад)

Класификация на паметта

- Според начина на запамятаване
 - образно-нагледна
 - механична (слухова)
 - словесно-логична (вербална)
 - емоционална
 - двигателна
- Според съдържанието
 - Декларативна (експлицитна) - свързва се с паметов материал, който може да бъде съзнателно дискутиран или деклариран
 - Епизодична: фактическо знание за лични преживявания в специфично място и време
 - Семантична: теоретично знание независимо от време и място, напр. ; частица информация (например знанието, че ябълката е "плод")
 - Недекларативна (имплицитна): памет за автоматизирани действия – напр. шофиране